

Т. І. ЛЮРІНА (канд. пе. наук, проф.),
О. В. НАБІЛЬСЬКА, О. І. ЗАВОРОТНА

Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті пропонується технологія формування моральних цінностей у майбутніх учителів початкових класів засобами моделювання педагогічних ситуацій.

Ключові слова: майбутні вчителі, формування моральних цінностей, моделювання педагогічних ситуацій.

Постановка проблеми. Криза моральних цінностей серед молоді є надзвичайно актуальною проблемою для педагогічної теорії і шкільної практики. У зв'язку з цим частина педагогів характеризує сучасну молодь як “втрачене покоління”, пояснюючи цей факт відсутністю у неї загальнолюдських моральних цінностей. З огляду на це актуалізується проблема забезпечення суспільства учителями, здатними вільно орієнтуватися в соціальних і природних умовах, розуміти особливості формування духовного світу школяра, оволодівати науковою інформацією, що їй покладається на вищі навчальні педагогічні заклади.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що на сьогодні підготовка молоді до професійної діяльності розглядається не тільки як розвиток професійних умінь, але і як формування особистісних якостей (О. С. Березюк, Ж. Б. Богдан, А. М. Богущ, О. М. Власенко, К. І. Волинець, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, Е. В. Лузік, А. М. Москаленко, Н. Г. Ничкало, Л. П. Омельченко, В. А. Семиченко, М. І. Сметанський, Л. Л. Хоружа та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні одного із завдань нашого дослідження – розробці технології формування моральних цінностей у майбутніх учителів засобами моделювання педагогічних ситуацій

Виклад основного матеріалу. Пріоритетними напрямками реформування освітньо-виховного процесу у вищих навчальних закладах виступає реалізація моральних цінностей особистості, серед яких можна виділити доброту, толерантність, чесність, повагу до інших, відповідальність, ввічливість, делікатність, милосердя, чуйність тощо.

Ми вважаємо інтерактивну технологію формування моральних цінностей як таку організацію виховного процесу, яка не допускає пасивності студента у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, пасивного ставлення до проблем морального виховання сучасного покоління, унеможливує відсутність взаємодії учасників виховного процесу в колективній діяльності [2].

Ми виділяємо підготовчий, практичний та творчий етапи.

На підготовчому етапі ми звертаємо увагу на засвоєння теоретичних знань з морального виховання та основ моделювання. У центрі уваги – засвоєння теоретичних знань, які лежать в основі морального виховання та моделювання педагогічних ситуацій. На цьому етапі студенти вчать моделювати найпростіші ситуації морального змісту. Викладач поряд з поясненням теоретичного матеріалу подає ряд педагогічних завдань морального характеру, використовує прийоми, які дозволяють проконтролювати рівень засвоєння знань. Практичний блок першого етапу містить систему педагогічних ситуацій більш репродуктивного характеру, які спрямовані на практичне оволодіння елементами моральної поведінки, формування моральних якостей характеру.

Педагогічна ситуація морального характеру – складова частина педагогічного процесу, педагогічна реалія, через яку викладач управляє педагогічним процесом формування моральних цінностей у студентів. Моральна ситуація завжди конкретна, може заздалегідь бути спроектованою вчителем або виникати стихійно у процесі проведення заняття з педагогіки, іспиту чи екскурсії [1].

Способи створення моральних ситуацій: стимулювання студентів до теоретичного пояснення моральної чи аморальної поведінки учасників ситуації, оцінка сформованості моральних якостей особистості школяра; широке використання життєвих ситуацій і попереднього досвіду студентів для пошуку ефективних шляхів розв'язання ситуацій; пошук умов застосування результату виконання проблемного морального завдання; спонукання до аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації та інших розумових операцій; висунення припущень щодо подальших дій вчителя та можливих шляхів моделювання цієї моральної ситуації; знайомство з фактами, нібито нез'ясовними, і т.д.

Залежно від складності педагогічних ситуацій студентам пропонувалося дати відповідь на буквальні запитання, запитання на пояснення, аналітичні запитання, запитання на синтез та на оцінювання. У процесі моделювання таких педагогічних ситуацій з цілою низкою різноманітних запитань ми помітили наступну закономірність: майбутні вчителі почали поступово включатися до процесу активного обговорення. Діалоги, що виникали внаслідок таких запитань, відкривали перед студентами широкий діапазон ідей та уявлень, які висловлювалися їх колегами.

Наступним кроком у роботі з педагогічною ситуацією є "раціональне розуміння", яке дозволяє використати широкий простір теоретичних знань, ідей, положень та концепцій, допомагає збагнути або пояснити поведінку учасників педагогічної ситуації. Дуже часто студенти старших курсів, уже маючи за собою багаж певних практичних знань, пробували самостійно дійти згоди про те, як ця ситуація надалі позначатиметься на особистому розвитку дитини, прогнозували, які якості характеру будуть формуватися у дитині, якою вона може стати через 2, 5, 10 років. Завдання викладача полягало в орієнтації студентів на нейтральній позиції, тобто уважного прислуховування до думки кожного студента, його дій у подібній ситуації. Ми наголошували, що кожна педагогічна ситуація може мати один, два або більше варіантів розв'язання. Тому важливим є перегляд власної позиції на користь правильного вибору.

У процесі моделювання педагогічних ситуацій студенти самостійно розробили наступні кроки: пошук або постановка проблеми; її сприйняття студентами; виявлення суперечності; висунення гіпотези як рішення; рішення як перевірка гіпотези; повторна перевірка правильності отриманого результату.

Умовно педагогічні ситуації були розподілені на наступні типи.

1 тип – студенти не знають, як розв'язати ситуацію, не можуть відповісти на проблемне питання – немає знань. Це ситуації, побудовані на незнанні або недостатності знань у студентів основ морального виховання, методів морального виховання для пояснення нового факту.

2 тип – студенти поставлені в нові умови розв'язання педагогічної ситуації, а мають у розпорядженні лише попередні знання, тобто ми використовуємо ситуації, в яких раніше отримані знання застосовуються в нових умовах;

3 тип – у студентів виникають суперечності між теоретично можливим шляхом розв'язання педагогічної ситуації і практичною нездійсненністю вибраного способу;

4 тип – у студентів виникають суперечності між практично досягнутим результатом виконання завдання і відсутністю знань для його теоретичного обґрунтування.

На підготовчому етапі особливу увагу ми приділяли аналізу та оцінці педагогічної ситуації, тобто враховувався аналітичний етап моделювання педагогічної ситуації.

Як варіант розв'язання педагогічних ситуацій ми пропонували студентам ситуації з готовим розв'язком та завданнями для студентів, врахувавши всі „за” та „проти”, обрати правильне рішення залежно від обставин.

Ми відштовхувалися від позиції, що не всі ситуації можна і потрібно моделювати. У педагогічному процесі завжди повинно бути місце для імпровізації. Педагогічна імпровізація – інтуїтивно-логічний процес створення і виконання педагогічно значущих елементів творчої діяльності, при якій важливого значення набуває мотивація студентів.

Отже, під час першого підготовчого етапу моделювання педагогічних ситуацій діяльність студентів спрямована на ознайомлення з різними варіантами моделювання найпростіших педагогічних ситуацій, стимулювання оволодіння ними теоретичними знаннями для подальшого ефективного розв'язання ситуацій, формування у студентів стійкої мотивації до виховної діяльності.

Важливе значення під час першого етапу має мотивація студентів. Це своєрідна педагогічна пауза, яка дозволяє студентам узагальнити отримані знання з кожної теми теорії виховання. Суб'єкт виховання повинен бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати власну мотивацію, зацікавлення. Без виникнення мотивації не можна очікувати ефективності процесу виховання.

Ми враховували той факт, що використання репродуктивних методів виховання та навчання не сприяє ефективному розвитку умінь студентів мотивувати свою позицію. На першому етапі відбувається установка студентів на подальшу роботу, цей етап не сприяє стійкому оволодінню умінь та навичками, формуванню стійкої системи моральних цінностей. Це завдання наступних етапів.

Другий етап – тренувальний або практичний. На цьому етапі активно застосовуються ігрові методики, більше уваги приділяється моделюванню особистості студента, його психічному стану, вмінню проявити свої якості характеру у процесі спілкування з учнями. Таким чином, під час тренувального етапу відбувається формування моральних переконань, поглядів, системи моральних цінностей кожного студента. Тут студенти повинні оволодіти системою вмінь, закріпити набуті теоретичні знання про проблеми морального виховання сьогодні на практиці.

На лекціях студенти отримували завдання зіставити педагогічні факти, зробити висновки, проаналізувати ситуації, визначити своє ставлення до них.

Діяльність студентів щодо ігрових методик мала вже не репродуктивний характер, а частково-пошуковий. Аналізуючи педагогічні ситуації, порівнюючи різні варіанти розв'язання, студенти обирають оптимальний варіант власної поведінки, розробляють конкретний варіант свого розв'язку.

Студентам були запропоновані педагогічні ситуації з такими завданнями: проаналізувати ситуацію, виділити проблему, визначити, чи відповідає діяльність вчителя вимогам виховного процесу, чи буде виховний вплив учителя ефективним, чи змінить такий вплив поведінку учнів, а також спрогнозувати наслідки можливих варіантів розв'язку і доповнити їх власними роздумами. Ретельно підібрані педагогічні ситуації морального характеру були спрямовані на формування моральних поглядів та переконань, прогнозування наслідків, аналіз причин виникнення.

Також, як варіант моделювання педагогічних ситуацій, студенти вирішували незакінчені ситуації, які вимагали власного моделювання розв'язку та подальшої поведінки вчителя й учнів.

Моделювання педагогічних ситуацій на основі ігрових методик на тренувальному етапі також відбувається під керівництвом викладача. Використання гри в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу завжди стикається з протиріччям: навчання та виховання є завжди процесами цілеспрямованими, а гра за своєю природою має невизначений результат (інтригу). Тому завдання педагога при застосуванні гри у вихованні полягає у підпорядкуванні гри визначеній виховній меті.

Учасники виховного процесу, за ігровою моделлю, перебувають в інших умовах, ніж у традиційному навчанні. Студенти отримують максимальну свободу інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише визначеними правилами гри. Студенти самі обирають власну роль у грі, висуваючи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну педагогічну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Учитель в ігровій моделі виступає як: інструктор, суддя-рефері, тренер, головуючий, ведучий.

На другому етапі моделювання простих репродуктивних ситуацій поступово змінюється моделюванням складних, нетипових ситуацій. Тому важливим є відхід від стереотипів виховання, які склалися у студентів як під час власного навчання в школі, так і під час педагогічної практики. Це певною мірою залежить від сформованих моральних цінностей студентів, їх моральних переконань.

При переході до наступного етапу ми враховували ступінь підготовленості студентів до творчої самостійної роботи, до власної морально-практичної діяльності, тому що творчий характер моделювання педагогічних ситуацій передбачає сформовану систему моральних цінностей.

На творчому етапі студентам пропонувалося відповісти на поставлене запитання, розібратися у педагогічній проблемі, висловити свою власну точку зору в дискусії, що виникла. Тому на третьому етапі студентам потрібно було підібрати педагогічні ситуації до кожного теоретичного положення, яке розглядалося на лекціях, а також показати взаємозв'язок теорії з педагогічною практикою.

Аналізуючи роботу студентів на творчому етапі, зазначимо, що виконання завдань цього етапу доступне не для всіх, оскільки більшість студентів опановують завдання першого та другого етапів, проте варто наголосити, що саме творчий етап дозволяє ефективно завершити процес формування моральних цінностей у майбутніх учителів.

Як ми вже наголошували, важливим показником формування моральних цінностей є морально-практична діяльність студентів, тому особливість діяльнісного підходу до процесу формування ціннісної системи студентів полягає не тільки в засвоєнні ними системи суспільних моральних цінностей, але й перенесенні засвоєних моделей поведінки на свою подальшу діяльність. Таким чином, ми пропонували створити таку морально-практичну діяльність, яка б сприяла виникненню у студентів потреби проявити свою власну позицію, переконання, погляди, без чого неможлива подальша практична діяльність майбутніх учителів.

Під час проведення третього етапу ми формували моральні цінності шляхом виконання різноманітних творчих завдань, які були як індивідуального, так і групового характеру.

Творчий етап – це етап застосування моральних цінностей у нових нестандартних ситуаціях, який передбачає як колективне, так і індивідуальне виконання педагогічних ситуацій творчого характеру, індивідуальне конструювання кожним студентом власної моделі поведінки. Студенти самостійно вчаться здійснювати моральний вплив на школярів, спочатку імітуючи педагогічну морально-практичну діяльність, а потім і здійснюючи її в реальних шкільних умовах, під час педагогічної практики.

Висновок. Створена технологія формування моральних цінностей є однією із спроб теоретичного обґрунтування і практичного застосування такого методу, як моделювання педагогічних ситуацій. Проте незважаючи на динамізм процесу формування моральних цінностей у майбутніх учителів на заняттях та під час педагогічної практики, справжнє, а не умовне прищеплення моральних цінностей буде відбуватися в реальних шкільних умовах, під час власної морально-практичної діяльності в процесі активної педагогічної практики.

Література

1. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості : навч. посіб. / Н. М. Вознюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 196 с.
2. Люріна Т. І. Професійна підготовка педагога до морального виховання учнівської молоді : монографія / Т. І. Люріна, В. В. Молодиченко, Н. А. Молодиченко. – Мелітополь : Вид-во “Мелітополь”, 2005. – 248 с.

Надійшла до редколегії 20.04. 2010

Люріна Т. И., Набилская О. В., Заворотная О. И. Формирование моральных ценностей у будущих учителей начальных классов

В статье автор предлагает технологию формирования моральных ценностей с помощью моделирования педагогических ситуаций.

Ключевые слова: будущие учителя, формирование моральных ценностей, моделировании, педагогические ситуации.

Lurina T.I., Nabiliska O. V., Zavorotna O. I. Forming of moral values for the future teachers of initial classes

In the article the author suggests the technology of forming moral values by means of the modelling of pedagogical situations.

Key-words: future teacher, forming moral values, the modelling of pedagogical situations.